

ΤΑ ΩΡΑΙΟΤΕΡΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΤΟ ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟ

ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

Κατέβαινε αγάλια αγάλια κατακόκκινος ο ήλιος στο πέλαγο πίσω από τα παλιά κάστρα και τα πυκνά κυπαρίσσια της Πάργας· είχε απ' ώρα αποχαιρετήσει τον πλατύ κάμπο του Φαναριού κ' έδινε τώρα τα στερνά του γλυκοφιλήματα στές ψηλές κ' ένδοξες κορυφές του Σουλιού. Ξηρές κι' ολόγυμνες ή κορυφές τούτες, δίχως κλαρί, δίχως φυτιά, σαν κωφαλισμένες από την πολλή μπαρούτη που κάηκε απάνω τους, έρρυδοβάφοντο, σά να κοκκίνιζαν παρθενικά στα φιλήματα του έρωτεμένου ήλιου, σά να νωιωθούν κάποια ζωή νιότικη μέσα τους, σά να θέλναν να δείξουν ότι ποτέ δε γεράζουν τα βουνά ταύτα, ότι χτυπάει μέσα τους πάντα λεβέντικη καρδιά κι' ανυπότακτη, και βράζει μέγας θυμός κι' άπάτητος. Και σμιγμένο με το καθάριο, με το γάργαρο του λαμπρού ουρανού τ' ώμορφο εκείνο φώς της ύστατης άντηλιάδας, τα δυο μαζί, παρουσιάζαν ένα είδος φανταστικό φώς, μιάν άπερίγραφη λάμψη, πώλεγες ότ' είναι το φώς τ' άθάνατο κ' ή λάμψη ή ιερή που περιχύνει ή δόξα τα ήρωικά τούτα και τιμημένα βουνά.

Ο Λάμπρος Ζάρμπας, άκουμπισμένος στο παραθύρι του σπιτιού του την ώρα εκείνη, κύτταζε από τον κάμπο του Φαναριού το φωτολουσμένο Σουλι του, με μάτια άτάραγα από κεί και με λογισμό βυθισμένο σ' άπεραντες σκέψεις. Ήτον Σουλιώτης ο Λάμπρος Ζάρμπας, από τα χωριά της Λάκκας, άπάνου. Κάθε άλωνάρη μίνα μοναχά, που μάζωνε τα ρύζια του, κατέβαινε κάτω στον κάμπο, και το χινόπωρο πάλι πώσπερνε. Τώρα άλώνιζε.

Το σπίτι του, χτισμένο από τα χρόνια του παπού του, ξηρολίθι άπλό, δίπατο όμως και κάπως ψηλό, πιάνει τον όχτο του Γλυκού, μέσ' εκεί που κατεβαίνουν απόκρημα τα πλευρά του Σουλιού και του Τσεκουράτη και που πηδάει άκράτητος προς τον κάμπο ο ποτάμος, ξεβγαίνοντας από τα βαθιά φαράγκια των βουνών που κακοσέρνεται τόσο δρόμο. Λές και φυλάει έδω σαν πολεμικός πύργος, το μοναδικό διάβα της Λάκκας από το μέρος του Φαναριού. Βογγάει άγρια στο πλευρό του το θυμωμένο ρέμμα γιομάτο άφρους και φοβέρα, κρέμονται άπανουθιό του οί κοκκινόβραχοι του γκρεμού σαν άτίναχτ' άστροπελέκια, γύρου το περιζώνουν λίγ' άγριοπρίναρα όπ' άρματώνουν τον τραχιόν εκείνο ριζό και κάτω άπλώνεται ολάνοιχτος ο παχιός και καρπερός κάμπος ως την Πάργα κι' ως την Παραμυθιά πέρα.

Ο Λάμπρος Ζάρμπας ήτον σαράντα ως σαρανταδυό χρονών άντρας. Ψηλός και λιγνός, με μάτια άετοϋ, όλόρθο κορμί, μακριά ξανθόμαλλα, μουστάκι ψαρρό και περήφανα κατ' άπάνου στριμένο. Όλοζώντανη σουλιώτικη λεβεντιά. Στεφανωμένος με παρόμοια Σουλιώτισσα, φυσικό ήτο ν' άποχτήση και γιόν τέτοιο, παλληκαρά.

Την ώρα εκείν' ή γυναίκα του είχαν άπυκουβαλήσει τα στερνά σακκιά του ρυζιού από τον όθορο στο κατώγι και πήρε να ποτίση στον ποταμό τ' άλογο. Το γιό του τον είχε στείλει από την αυγή στα Γιάννινα με δυό φορτώματα ρύζια. Κι' αυτός άνεβασμένος στο σπίτι για να πιη το ρακι ύστερ' από τ' όλό-

βολο μεροδοϋλι του, άκούμπησε στο παραθύρι για λίγο, και κυττάζοντας από κεί τα βουνά άπάνου ντυμένα με τη θασιλική τους πορφύρα, ξεχάστηκε αγάλια-αγάλια.

***

Ξάφνου γροικάει στην αυλή φωνή:

— Μάννα, ... ποδνε ο Λάμπρος;

Ήτον ή φωνή του παιδιού του, μισοκομένη φωνή, βγαλμένη απ' τ' άλαφιασμένα στήθια.

— Τ' έπαθες μωρέ Φώτο;

Άκούεται ή φωνή της μάννας, όπώδενε τ' άλογο στον ταβλά. Και σύνωρα, πατήματα βιαστικά άνεβαίνουν τα σκαλοπάτια του άπάνου σπιτιού.

Ο Λάμπρος χάνει με μιās όλες τες προτερινές σκέψεις του, τραβιέται άλλαξοπρόσωπος από το παραθύρι και πάει κατά την πόρτα. Μές το πρώτο σκαλοπάτι άπαντάει το γιό του άνεβασμένον. Είχε άγριεμένα τα μαλλιά, δίχως σκούφια, φλογισμένα τα μάτια, πρόσωπο ίδρωμένο κατάμαυρο από τον κορνιαχτό. Και κράταε στα χέρια του ένα τουφέκι μαρτινι και μιάν άρμάθα φουσεκία.

— Τ' έπαθες, μωρέ Φώτο; Το ρώτησε κι' ο Λάμπρος.

— Σκότωση!... σκότωση το Μπειλούλαγα, Λάμπρο!

Είπε βροντερά κι άφοβα το δεκαοχτώχρονο παλληκαρί, κ' έμπήκε μ' όρμη μες το σπίτι. "Ερριξ' έδω καταγής τ' άρματα κ' έπεσε ξάπλα σ' ένα προσκέφαλο άπάνου σφουγγίζοντας τον ιδρω του. Ο πατέρας κ' ή μάννα του, άμίλητοι, σά βουβού, τον άκολουθησαν ως μέσα, κ' έδω στάθηκαν όλόρθοι και τον τηρούσαν μοναχά ξαφνιασμένοι κι άναίσθητοι.

— Τί με τηράτε; Σκότωση σās λέω τον Μπειλούλαγα, σκωθήτε να φύγουμε!

Φώναξε πάλι σ' όλίγο ο Φώτος.

— Σκότωση το Μπειλούλαγα!

Είπε ο Λάμπρος, πηδώντας από τον τόπο του, σαν τώρα να το πρωτάκουσε, σά να μη τό' χε άκούσει από την πόρτα άκόμα. Η μάννα δέν έμίλησε μηδε τώρα, κατέβασε μοναχά τα φρούδια. Ο Λάμπρος κράταε άκόμα το ρώτημά του.

— Σκότωση το Μπειλούλαγα! Και πώς έκαμες, μπρέ παιδί μου;

— Στη Σκάλα της Παραμυθιάς, μες τον άνήφορο, π' άνέβαινα με τα φυρτώματά μου, τον ηδωρα μπροστά μου το θρυκόλακα. Πάαινε καθάλα στάλογό του για τα Γιάννινα κι' αυτός. Είχε πέσ' ή κάψα. Είχε γήρει ο ήλιος. «Γειά σου Μπειλούλαγα» τον χαιρετάω. «Καλώς το Φώτο», μου λέει. «Για που ώρα καλή;» «Για τα Γιάννινα». «Κ' εγώ για τα Γιάννινα είμαι». «Ε, μαζί θα λά πάμε, καλή συντροφιά θάμεστε». "Υστερα μ' ρώτησε για τ' έσένα. Κατόπι μου γύρεψε καπνό από το μεσακό χωράφι. Τώδωκα καπνό και πααίναμ' έτσι κουβεντιάζοντας το δρόμο δρόμο, αυτός μπροστά κ' εγώ παραπίσω. Δέν περπάταγε γλήγορα τ' άλόγο του και κοντεύαμε να νυχτώσουμε κατάστρατα. «Βάρτο, του λέω, αυτό το παλιάλογο γιατί μάς πήρε ή νύχτα». Αυτός θύμωσε γιατί να

του πῶ παληάλογο τὸ φόβιο του κι' ἀρχινάει νὰ μὲ θρίζη. «Μὴ βρίζης, ἀγά, τοῦ κάνω, γιατί δὲ σοῦ εἶπα καὶ κάνω βαρὺ λόγο». Ἐκεῖνος τίποτα, δὲ σταμάταε τὰ βρισίδια του. Φούσκωσα τότενες, Λάμπρο. «Τῶπα, μωρὲ θρωμόσκυλλε, τοῦ κρένω, γιατί σοῦ τρώω τὸ κεφάλι». Ὁ ἀγᾶς πιάστηκε ἀπὸ τὸ μαρτίκι του. Ἐγὼ ἄρματα δὲν εἶχ' ἀπάνου μου ἀλλ' ἀπὸ τὸ σουγιὰ καὶ τὰ καληγοσφύρια τῶν ἀλόγων. Χύνουμαι ἴσ' ἀπάνου του, τ' ἀρπάζω τὸ τουφέκι ἀπὸ τὰ χέρια καὶ φωτιά τῶχω. Μὲς τὸ ριζάφτι τὸν πήρε. Ἐμπήξε μιὰ δυνατὴ φωνὴ κ' ἔγυρε κάτου ἀπὸ τ' ἄλογο. Τοῦ παίρνω τότες καὶ τὰ φουσεκλίκια κ' ἐκεῖ πού ξεψύχαε γυρίζω καὶ τοῦ λέω: «Ἐ, ὦρὲ ἀγά, πάρτα τώρα ἐσὺ καὶ τὰ ρύζια καὶ τ' ἄλογα κι' αἶε κατὰ διαόλου». Καὶ τ' ἀπαριάζω ὄλα οὐδ' ἐκεῖ στὴν ἐρημιὰ καὶ κάνω μοναχός μου ἔτσι τὸν κατήφορο γλήγορος.

— Καὶ τώρα;

— Τώρα νὰ σκωθοῦμε καὶ νὰ φύγουμε. Θὰ μᾶς γνωρίσουν τ' ἄλογα καὶ θὰ λὰ μᾶς πιάσουν.

— Νὰ φύγουμε! Ποῦ νὰ φύγουμε καὶ ποῦ νὰ πᾶμε; Τ' ἦταν αὐτὸ πού μᾶς ἔκαμες, μπρὲ παιδί μου; Ἀμ' ἐγὼ δὲν ἔχω τρεῖς μῆνους πὺ βγῆκ' ἀπὸ τὰ σίδερα καὶ τώρα πᾶλε γιὰ τὰ μπουτρούμια μὲ ξεκινᾶς, μωρὲ Φῶτο;

Κι' ὁ δόλιος ὁ πατέρας ἔκρυψε στὰ δύο του χέρια τὸ πρόσωπο σὰ νὰ κλαίγε.

Τότε ἡ μάνα τίναξε περήφανα, σὰν τὴ λιόντισσα, τὸ κεφάλι κατ' αὐτὸν καὶ τοῦ λέει μὲ καταφρονητικὸ πικρόγελο:

— Κλαῖς, ὦρὲ χαντακωμένε Λάμπρο, κλαῖς; Δὲς εἰς' ἐσὺ, πῶχεις φάει δέκα Τούρκους μὲ τὰ χέρια σου ὡς τὰ τώρα, ὦρὲ Λάμπρο, καὶ γιατί πᾶει κι' ὁ Μπειλούλαγας σήμερα κλαῖς σὰν τὸ μικρὸ παιδί καὶ μαλώνεις τὸ Φῶτο; Ἄν μᾶς τὸ σκότωνε τὸ παιδί ὁ σκύλλαρρος, τί θὰ γενόμεσταν ἐμεῖς τότες, ὦρὲ καυμένε; Ἄιντε νὰ φύγουμε γλήγορ' ἀπόψε. Εἶδεμὴ ξεντύσου τὴ φουστανέλα κ' ἔλα νὰ σοῦ δέσω τὸ μαντήλι μου στὸ κεφάλι, νὰ σοῦ βάλω καὶ τὰ σιγγούνια μου, καὶ κάτσε ἐσὺ ἐδῶ νὰ φυλάξης τὸ ρημαδικό μας. Γιὰ γυναῖκα σοῦ πρέπει ἐσένα σήμερα κι' ὄχι γι' ἄντρας. Ἐγὼ σηκώνομαι μὲ τὸ Φῶτο καὶ φεύγουμε. Γιὰ το πού 'νε τὸ ρωμείκο, οὐδ' ἐδῶ, στὴν Ἄρτα.

Τὰ λόγι' αὐτὰ τ' ἀντριωμένα τῆς Βασίλως τὸν ἐξεμάτισαν τὸ Λάμπρο, κι' ἀνατινάχτηκε ἀδάκρυτος ἀπὸ τὸν τόπο του, σὰ λαθωμένο λάφι.

— Νὰ φύγουμε, εἶπε, νὰ φύγουμε. Δὲν εἶν' ἄλλη προκοπὴ, δὲν εἶν' ἄλλο σελιαμέτι. Νὰ νυχτώσῃ καὶ νὰ φύγουμε. Τοίμασε, Βασίλω, νὰ φορτώσουμε. Ὅτι νὰ φορτώσουμε στὸ ντουρὶ καὶ νὰ φύγουμε.

Νυχτώσε. Χαμηλά, τὰ βᾶθη τοῦ κάμπου τὰ πλάκωνε μιὰ σκοτεινάδα ἀριά καὶ κάπου κάπου μόλις ξεχώριζαν ἀνάμεσα στὰ χωράφια τὰ σπιτάκια τῶν ζευγάδων Σουλιωτῶν, ἀλαργεμένα τῶν' ἀπ' τ' ἄλλο. Φιδωτὸ τὸ ποτάμι στὰ λιβάδια, σέρνονταν πρὸς τὸ πέλαγο σιγαλινὰ κι' ἀργὰ πολὺ, σὰν πεζόδρομος, ὅπου διαβαίνοντας γλήγορος κακοτράχυλα καὶ δυσκολοπάτητα βουνὰ, πέφτει σερνὰ στὸν ἀπλωτὸ κάμπο, ὅθε ξαγναντίζει τὸ καλύβι του, καὶ κοντοκρατάει τὴν περπατησιά του καὶ πᾶει σιγὰ σιγὰ, ξαποσταίνοντας καὶ ξιδρώνοντας. Ὁ οὐρανὸς ἀπάνου γιόμιζε ἀπ' ἀμέτρητ' ἀστέρια. Τὸ σπῆτι τοῦ Λάμπρου Ζάρμπα, σὰ νᾶνωιθε — τὸ δόλιο! — τὴν σφοδρὰ πού τοῦ μέλλονταν, τὴν μοναξιά, τὴν κλεισμάρα καὶ τὴν ἐρήμωση πού θὰ τὸ δέχονταν, ἔστεκε μὲς τὸ ριζοβοῦνι, ὀρθὸ, ἀτάραγο, σκυθρωπὸ, παραπονεμένο, σὰ χαροκαμένος ἥρωας, ὅπ' ἂν τοῦ στέρφεψαν ἢ πολλὰς σφοδρὰς τὰ δάκρυα, νοιώθει ὁμως τ' ἀνεμόχολο νὰ φουσκῶνῃ στὰ στήθια του μέσα καὶ τὸ χαλασμὸ νὰ τοῦ πλακῶνῃ βαριά τὴν καρδιά. Ὁλόγυρά του καὶ μέσα του βασίλευε νέκρα καὶ σιωπὴ. Μοναχὰ τὸ ποτάμι μούγγριζε δίπλα του, σὰ νὰ τοῦλεγε ὅτι τὸ μούγγρισμ' αὐτὸ θὰ νᾶχη ἀπὸ δῶ καὶ πέρα συντροφιά καὶ κουβέντα του, ὡς πού ὁ καιρὸς κ' ἡ βροχὴς θὰ λὰ τὸ σωριάσουν στὰ ρέματά του.

Ὁ Φῶτος εἶχε τραθήξει μὲ τᾶλογο φορτωμένο κατὰ τὸ δρόμο τῆς Λάκκας. Ὁ Λάμπρος κ' ἡ γυναῖκα του καθόνταν στὰ πεζούλια τῆς αὐλῆς σιωπηλοί, καρτερῶντας νὰ σφίξῃ καλὰ τὸ σκοτάδι γιὰ νὰ κινήσουν κι' αὐτοί.

Πέρασεν ἀρκετὴ ὥρα. Ὑστερα δύο τρεῖς ἡγεροὶ κρότοι καὶ λίγες πατημασιὲς τάραξαν γιὰ τελευτεῖα βολὰ τὴν ἐρημιὰ τούτη. Ἦταν τὰ στριφυγυρίσματα τοῦ κλειδιοῦ τῆς πόρτας τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὰ πατήματα τοῦ Λάμπρου καὶ τῆς Βασίλως, ὀπῶφευγαν ἀπὸ τὰ χῶματά τους δίχως μιὰ, δίχως δάκρυα.

***

Ὁ δρόμος, λιθοστρωμένος κάπου κάπου ἀπὸ τὸν καιρὸ τ' Ἀλήπασ' ἀκόμα, ἀκολουθαίει τὴν ποταμιὰ κι' ἀνεβαίνοντας κατὰ τὴ Λάκκα πέφτει μέσα στὰ βᾶθη τῶν Στενῶν τοῦ Σουλιοῦ. Ἐδῶ βογγάει ὁ ποταμὸς σὰ στοιχιὸ καὶ χτυπάει ἀπὸ 'να θράχο σ' ἄλλοτε τ' ἀφρισμένα νερά του. Λίγες λευκὲς χιλιόχρονες στυλίζουν τοὺς ὄχτους του. Δεξιά καὶ ζερβιά τὰ βουνὰ σηκώνονται μεσουρανής καὶ κατάκρημνα, ὄλο στεφάνια καὶ ζωνάρια σπαρμένα μὲ ἀγριοπρίναρα. Ζερβιά μεριά στάθηκε ὁ Φῶτος μὲ τᾶλογο γιὰ νὰ καρτερέσῃ. Μὲς ἐκεῖ πού ὀλομόναχο, στενὸ καὶ δυσέβρετο μονοπάτι φέρνει, ἀπὸ τὰ χρόνια ἐκεῖνα τῆς παλληκαριᾶς καὶ τοῦ πολέμου, ἀπὸ τὸ ποτάμι εἰς τὸ Κακοσοῦλι ἀπάνου, κι' ὅπου τ' ἀνέβαιναν τότες ἡ Σουλιώτισσες ζαλικωμένες μὲ βαρέλες νερὸ καὶ τραγουδώντας.

Τὸ σκοτάδι πίσσα περιγύρα. Κάτι λίγο ξεχώριζε μπροστά του τ' ἄσπρο ρέμα τοῦ ποταμοῦ πού μούγγριζε σὰ νὰ τὸν φοβέριζε νὰ τὸν καταπιῇ. Καὶ ψηλὰ ψηλὰ, μὲς τὰ κράκουρα, ξανοίγονταν ἀπᾶν' ἀπὸ τὰ βουνὰ στενὴ μικροῦλη λουρίδα ἀστερωμένου οὐρανοῦ. Ἐδεσε τ' ἄλογο σὲ μιὰ λεύκα ὁ Φῶτος κι' ἀκούμπησε κι' αὐτὸς σ' ἕνα κοντρί κ' ἐβυθίστηκε σὲ συλλοή. Οὐτ' ἐφαίνονταν ἂν ζοῦσε χωμένος μέσα στὸν ἄδη τοῦτο τ' ἀπάνου κόσμου.

Σὲ λίγην ὥρα ὁμως, ξάφνου, πετιέται ὀρθὸς σὰ μαχαιρωμένος, ἀγκαλιάζει τ' ἄλογο του τὸ λαιμὸ καὶ τοῦ καταφιλεῖ τὸ μέτωπο μὲ δάκρυα καὶ μὲ τέτοια θλιθερά λόγια, μισοκομέν' ἀπὸ λυγμούς:

— Κακότυχέ μου ντουρὶ, δὲ θὰ λὰ ἰδῆς ἄλλη βολὰ τώρα τὴ Χάιδω τὴν ὡμορφὴ, δὲ θὰ λὰ σοῦ χαϊδέψῃ πᾶλε τὴ χιούτη σου μὲ τὰ μαρμαρένια τῆς χέρια, δὲ θὰ λὰ σὲ ταγίση ἄλλη βολὰ τὸ θρῶμι στὴν πλουμισμένη τῆς ποδιά. Πᾶει, ἀπ' ἀπόψε ἡ Χάιδω μᾶς χάνει. Πῶς θὰ λὰ τὸν φτουρίσουμε αὐτὸν τὸν μισεμό. Κακότυχέ μου ντουρὶ, κακότυχέ μου ντουρὶ...

Τώρα καὶ πέντε χρόνια πέρναγ' ἀπὸ τὴν Ἄρτα.

Μέσα στὸ περιαύλι τῆς Πυργιορίτσας μοῦ δεῖξαν τὸν τάφο τοῦ κακότυχου Φῶτου. Καὶ κλαίοντας ὁπατέρας τοῦ ὁ ἴδιος, ὁ Λάμπρος Ζάρμπα, μοῦ διηγήθηκε τὴν ἱστορία του.

— Δὲν θὰ λὰ τὸν λησμονήσω ποτές τὸ Φῶτο μου, μοῦλεγε, τί μῶχει κάψει τοῦ μαύρου τὴν καρδιά μὲ τὸ θάνατό του. Καὶ κατὰ τὴν παραγγολὴ πού μ' ἄφινε στὸ ψυχομάχημά του, θὰ λὰ ξεθάψῃ μιὰ μέρα τὰ κοκκαλάκια του καὶ θὰ λὰ τὰ πᾶω στὸ Σοῦλι, γιατί ὁ καῦμός τοῦ Σουλιοῦ ἐστάθηκε θάνατός του.

— Κι' ὁ καῦμός τῆς Χάιδως. Εἶπα γὼ μὲ τὸ νοῦ μου.

(1892)

Κ. ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ

ΚΟΥΒΕΝΤΟΥΛΕΣ

ΣΥΜΦΩΝΟΙ

Ὁ ἀφέντης τοῦ Ἰορδάνη ἔχει συχνὰ κάτι παράξενες φαντασιοπληξίες. Ἐνα βράδυ πού εἶχε τραπέζι στὸ σπῆτι του σὲ μερικοὺς φίλους του, φωνάζει τὸν ὑπηρέτη καὶ του λέει:

— Ἄκουσε, Ἰορδάνη, ἀπόψε στὸ τραπέζι θὰ σὲ φωνάζω Ναβουχοδονόσσορα.

— Πολὺ καλὰ, κύριε, μὰ ἐγὼ πῶς θὰ σᾶς φωνάζω;

— Βλάκα!

— Πολὺ καλὰ, κύριε, εἶμαστε σύμφωνοι!